

Muuttuuko Venäjän pohjoisten periferioiden maantiede?

Markku Tykkyläinen & Vesa Rautio

Venäjän pohjoisten seutujen aluerakenne on ollut viime aikoina teoreettisten spekulatioiden kohteena. Miten käy pohjoisten alueiden ja yhdyskuntien niin Euroopan puolella kuin Siperiassakin markkinatalouden sementoituessa yhä syvemmälle Venäjän taloudellis-yhteiskunnallisiin rakenteisiin? Talousmaantieteelliset indikaattorit kertovat hyvin erisuuntaisista kehitysurista pohjoisilla leveysasteilla Karjalasta Venäjän Kaukoitään.

Venäjän pohjoiset alueet on nähty vanhojen rakenteiden vankeina – suojatalouksina, joiden rakenteet purkautuvat talouden modernisoituessa. Näiden vanhojen neuvosto aikaisten prioriteettien hallitsemien taloudellisten maisemien on oletettu syvällisesti muuttuvan markkinatalouden edetessä. Näin on jo paljolti käynytkin. Tämän kehityskulun seurauksena sadattuhannet ihmiset muuttavat pois kannattamattomien teollisuuslaitosten lopettaessa toimintansa ja yhteisöjen purkautuessa. Yhdyskunnat autioituvat. Tässä uudessa semikapitalistisessa talousmaisemassa on myös kasvualueita ja kehityksen taskuja, jotka syntyvät globaalin kysynnän seurauksena. Näitä kasvualueita ovat öljy- ja kaasu- oimituksista vaurastuneet seudut. Mutta miten tämä viime vuosien kehitystrendi muuttuu spatiaalisesti, milloin ja millä ehdoilla? Ketkä ovat toimijoita, kun näin käy? Mitä paikalliset asukkaat kehitykseltä toivovat ja miten he toimivat? Sosiospatiaalisten järjestelmien kehitys on monin tavoin refleksiivistä ja näin evolutionääristä.

Venäjä on maantieteellisesti valtava maa, jossa Siperian syrjäalueiden luonnonvarat ovat lähes yhtä heikosti saatavilla kuin metaani Jupiterista. Venäjän vauraus on näin suhteellinen käsite, jota määrittävät yhteiskunnan spatiaalis-taloudelliset rakenteet ja toimijoiden kyvyt, halut ja voimavarat. Miten Venäjän taloutta, yhdyskuntia ja aluerakennetta olisi järkevä kehittää? Annettaanko Venäjän maantieteen muovautua globaalin vai kansallisen kapitalismin ehdoilla, vai olisiko löydettävissä uusia innovatiivisia ja äärikapitalismia kehittyneempiä toimintamalleja ja ratkaisuja? Mihin suuntaan Venäjän talous integroituu? On sanottu, että Venäjä voi parhaiten kehittyä vauraaksi yhteiskunnaksi aluekehitystä edistävin politiikkarakentein mutta kapitalistisen talousjärjestelmän puitteissa. Jos näin on, Venäjällä tarvittaisiin spatiaalis-taloudellista rakennepoliitikkaa, joka loisi edellytyksiä kestäväälle luonnonvarojen hyödyntämiselle ja asteittaiselle transformaatiolle kohti jälkimodernia yhteiskuntaa. Onko tämä resepti tarpeen ja miten se voitaisiin spesifioida ja toteuttaa, on mielenkiintoinen argumentoinnin ja vaihtoehtopohdintojen kohde. Myös siitä ollaan varsin erimielisiä, missä määrin aluerakenteiden tulisi antaa purkautua. On hyvin suhteellista ja aikariippuvaista, missä pisteessä vanhojen rakenteiden tuhoutumisen haitat muuttuvat hyötyjä suuremmiksi. On myös monenlaisia näkemyksiä siitä, missä määrin yritysten ja alueiden välistä kilpailua tulisi edistää ja missä määrin kehitystä tulisi ohjata ja tukea ja kenen rahoilla. Aluerakenteita muovavaa aluerakennepoliittista ohjausta harjoitetaan Venäjällä jo nytkin. Puhdas policy-off-tilanne on teoreettinen abstraktio. Tosiasiassa armotonta

Kaivoskaupunki Zapoljarny (Petsamon piiri, Kuolan niemimaa) vuonna 2001.

kamppailua käydään monilla foorumeilla – niin politiikassa kuin oligarkkien kabineteissa ja kansalaisten mielissä – siitä, miten Venäjän maantiede muuttuu, millä ehdoilla ja minkälaisien toimijoiden voimin.

”Muuttuko Venäjän pohjoisten periferioiden maantiede”-hankkeessa tutkitaan Venäjän pohjoisten alueiden luonnonvaraperustaisen teollisuuden kehittymekanismeja ja niihin kytkeytyviä sosioekonomisia ja aluerakenteellisia muutoksia. Tavoitteena on ymmärtää ja teoretisoida Venäjän pohjoisten alueiden ja yhdyskuntien spatio-ekonomisen rakennemuutoksen dynamiikkaa suunnitelmatalouden aikakaudesta nykypäivään ja osoittaa sen vaikutukset väestön ja aluerakenteen kehitykseen. Tutkimusalueina ovat Venäjän pohjoisosat, ja kenttäyöalueiksi on valittu rakennemuutosten kohteeksi joutuneet Kuolan ja Krasnojarskin alueen resurssiyhdyskunnat, erityisesti kaivosyhdyskunnat.

Hanke lähtee perityn alue- ja yhdyskuntarakenteen analyysistä: Neuvostoliiton aikana maan periferisten ja pohjoisten alueiden kehitystä priorisoi-

tiin strategisista ja ideologis-poliittisista lähtökohdista. Pohjoisia alueita teollistettiin ja näille korkeille leveysasteille rakennettiin infrastruktuuria ja lukuisia yhdyskuntia. Talouden uudelleenrakentumisesta huolimatta näiden alueiden merkitys ei ole kadonnut, vaan resurssitaloudelliset ja geopoliittiset muutokset ovat antaneet niille uutta potentiaalia. Hankkeessa tutkitaan näiden yhdyskuntien ja aluerakenteiden kehitystä, kehittymekanismeja ja kehitysmahdollisuuksia uudelleensyntyneen Venäjän osina. Rakenteita, poliittikkatoimia ja kehitysprosesseja tutkitaan sekä kenttätöin että modernin maantieteen menetelmin ja välinein. Näin toteutettava alue- ja yhdyskuntarakenteen analyysi luo pohjaa pohjoisten alueiden geekonomisten kehitysmahdollisuuksien arvioinnille.

Vaikka hanke pyrkii ensi sijassa selittämään mennyttä ja nykyistä talous- ja yhteiskuntamaantieteellistä kehitystä, niin myös Venäjän tulevaisuus on tarkastelun kohteena. Hankkeessa hahmotellaan pohjoisten alueiden tulevia toimintaedellytyksiä ja analysoidaan väestön preferenssejä, minkä avulla

voidaan määritellä yhdyskuntien ja kehityksen suuntia ja vaihtoehtoja. Tulevaa kehitystä arvioidaan evaluointitutkimuksen ja skenaarioanalyysin keinoin. Tutkitaan, millaisia teollisia ja väestö- ja työvoimapolittisia tavoitteita ja niiden saavuttamiseen tarvittavia keinoja valtiolla, alueilla ja yrityksillä on käytettäväänään. Hanke selvittää myös ihmisten tulevaisuuden preferenssejä sekä millaisia odotuksia he asettavat yhdyskunta- ja aluekehitykselle. Tutkimus tuottaa paitsi teoreettista myös käytännöllistä ja metodista tietoa ja tietämystä Venäjän pohjoisten alueiden väestö- ja aluerakennemuutoksista sekä teollisesta kehityksestä.

Kirjallisuutta:

Rautio, Vesa (2003), *The Potential for Community Restructuring – Mining Towns in Pechenga*. Kikimora Publications A:9.

Hankkeessa tuotetaan uutta maantieteellistä aluekehitysteoriaa, joka selittää perifeeristen resurssiyhdyskuntien ja aluerakenteen kehitystä Venäjällä. Hankkeeseen osallistuu tutkijoita Suomesta, Venäjältä ja Australiasta sekä kansainvälinen joukko jatkokoulutettavia. Projektissa on tavoitteena tuottaa neljä väitöskirjaa.

Hankkeen post doc -tutkijana on YTT Vesa Rautio ja hankkeen vastuullisena johtajana ja oto tutkijana on maaseutututkimuksen professori Markku Tykkyläinen. Molemmat toimivat Joensuun yliopiston maantieteen laitoksella. Lisäksi hankkeessa työskentelee maantieteen alan jatkokoulutettavia ja vierailevia tutkijoita.

Tykkyläinen, Markku (2003). North-West Russia as a gateway in Russian energy geopolitics. – *Fennia* 181:2.